

měřítku. Dr. Engliš již naznačil, že se má tak státi podle vzoru fondového hospodářství silničního. Je tedy pouze otázkou, který poplatník by měl do fondu elektrisačního přispívat.

Do fondu elektrisačního by měl plynouti především nájem ze státních elektráren a z elektráren zemských, který se nyní odvádí do pokladny státní a zemské. Tím by roční dotace elektrisačního fondu dosáhla s daní z vodní síly asi 28 milionů Kč.

V.

Snahy koncentrační a racionalisační se vyvíjely dosud bez jednotného programu. Bude nutno je sjednotiti a vésti podle plánu. Půjde hlavně o to, aby se odstraňovaly překážky a umožňovalo, jak již bylo řečeno, zužitkování zkušeností, získaných v jednom odboru, v odborech jiných. Více asi nebude možno podniknouti. Nelze z každého podnikatele učiniti Baťu ani Forda. V industrii je tomu zrovna tak jako ve vědě a v umění. Velké dílo je vždy dílem velkého jednotlivce, neboť k jeho uskutečnění je vždy třeba talentu, tvůrčí síly, odvahy a nezlomné víry v úspěch.

Josef Till.

Sociální politika a hospodářství.

(K vídeňskému kongresu „Mezinárodní asociace pro sociální pokrok“.)

1.

Kongresů „Mezinárodní asociace pro sociální pokrok“, která vznikla z podnětu mezinárodního kongresu sociální politiky v Praze r. 1924, sloučivši dřívější mezinárodní asociaci pro zákonnou ochranu dělnictva, mezinárodní sdružení pro potírání nezaměstnanosti a mezinárodní sdružení pro sociální pojištění v jednu organizaci, zúčastní se především zástupci vědy, dále zaměstnanci a někteří zaměstnavatelé. Z jejich průběhu, návrhů a usnesení lze dobře pozorovati, jaké jsou hlavní tendence v oboru mezinárodní sociální politiky.

To platí i o letošním vídeňském kongresu, který se konal ve dnech 13.—18. září. Za nejdůležitější pokládám určitou změnu programové tendence, jak bylo ve Vídni viděti. Kdežto dříve převládaly při podobných jednáních hlavně otázky čistě sociálně-politické, zvláště sociální zákonodárství, zabýval se vídeňský

kongres více než těmito problémy otázkami, které velmi úzce souvisí s hospodářstvím. Tím se dostáváme k novému, širšímu pojmu sociální politiky, nikoli již jen jako souboru různých opatření zákonných, jež mají spíše ráz ochrany a tedy ráz negativní, nýbrž sociální politika v tomto širším smyslu jeví se nám jako úsilí o zajištění zaměstnanosti a o zvýšení životní úrovně dělnictva i tříd ostatních.

Na vídeňském kongrese byla z oboru sociálního zákonodárství probírána jen otázka pojištění proti nezaměstnanosti (nehledě k některým jiným menším otázkám, jako na př. rodinná politika), dále však byla věnována velká pozornost problému racionalisace i jako celku i v jeho souvislosti s výkonem pracovním a pak otázce kontroly úvěru ve spojení s potíráním nezaměstnanosti.

2.

Ve směru tohoto názoru hlavně dlužno upozorniti z předmětů jednání na otázku racionalisace a její důsledky sociálně-politické. Také zde byl referát Paula Devinat, ředitele mezinárodního ústavu pro vědecké řízení práce v Ženevě, vypracován velmi dokonale.

Jednání o racionalisaci navázalo na příslušná usnesení mezinárodní hospodářské konference a soustředilo se ovšem na ony body, které mají vystihnouti sociálně-politické účinky racionalisace. To jsou zvláště vliv racionalisace na nezaměstnanost, na délku pracovní doby, na výši mzdy a dále určité účinky rázu psychologického.

Resoluce, jež byla schválena o racionalisaci, vzala za základ usnesení ženevské hospodářské konference, jež racionalisaci doporučila jako jeden z prostředků, který by mohl nejvíce přispěti k odstranění hospodářských nesnází způsobených válkou. Všeobecně se pak praví v této resoluci, že by bylo vhodným, aby racionalisace byla provázena v Evropě stejně tak jako tomu bylo v Americe politikou vysokých mezd, t. j. politikou, která dovoluje vzrůst kupní síly spotřebitelských mas zvýšením životní úrovně dělnické a možnost zvýšení všeobecné kultury.

Velmi důležitým jest usnesení kongresu, že racionalisace, přihlíží-li se k oprávněným zájmům dělnictva, může přispěti k blahobytu celku a může se státi cenným nástrojem sociálního

pokroku. Tím vyslovil se tento kongres, který, jak vyplývá již z úkonů této asociace, přihlíží především k otázkám sociálně-politickým, v zásadě pro racionalisaci, stejně tak jak učinila to ženevská hospodářská konference, jejíž usnesení bylo tam schváleno také zástupci dělnictva. Již v ženevské resoluci bylo výslovně řečeno, že se má racionalisace prováděti s potřebnou obezřelostí, aby nepoškodila oprávněných zájmů dělníků, a že i při stálém postupu racionalisačním musí se pamatovati na vhodná opatření pro případ, že by racionalisace v prvním období měla v zápětí ztráty zaměstnání a obtížnější opatření práce. Dále se vyslovuje názor, že dělníci budou přímo a také jako spotřebitelé jistě v daném okamžiku účastni příznivých účinků lepší organizace výroby.

Vídeňská resoluce se dosti blíží usnesení ženevskému, při čemž je přirozeno, že si všímá větší měrou dělnických zájmů. Tak jest tomu v otázce přechodné nezaměstnanosti, která by mohla se vyskytnouti při provádění racionalisace, jejíž nebezpečí se však, jak ve zprávě se výslovně podotýká, značně přeceňuje. Aby tato nezaměstnanost byla zmírněna, doporučuje se, aby peněžní ústavy působily poskytováním úvěrů na paralelní vývoj kupní síly spotřebitelů s rozsahem výroby, dále aby veřejní činitelé usnadňovali nové zaměstnání dělníků, podporovali nutnou záměnu zaměstnání, event. i vystěhovalectví a konečně, aby těmto nezaměstnaným byla zaručena přiměřená podpora. Ve zmínce o úvěrové politice peněžních ústavů lze viděti vliv amerického vývoje na tyto návrhy.

Pokud se týče souvislosti racionalisace s pracovní dobou a s výší mzdy, jest důležité konstatovati, že v referátu se vždy zdůrazňuje, že v těchto případech jest třeba uvést jak pracovní dobu, tak také výši mzdy v souvislosti s pracovním výkonem. Jest na př. zcela dobře možným, že provádění racionalisace si vyžádá jiné rozdělení pracovních hodin v týdnu, takže bude překročena osmihodinová denní práce. — Jest možno, že optimální pracovní doba bude následkem racionalisace jiná, než byla v některých odvětvích dříve. Jest proto správným, praví-li se v resoluci, že stálé zlepšení pracovního výtěžku připustí postupné snížení pracovní doby cestou úmluvy mezi zaměstnanci a mezi vedením podniku.

S tím souvisí logicky další bod resoluce, který žádá, aby dělníci byli účastni vzrůstu pracovního výtěžku, na němž spolupracují.

Ostatní části jednání i resoluce zabývají se odstraněním škodlivých vlivů, jež vyplývají z racionalisace, jako automaticnost a monotonie práce, a žádají, aby ve všech státech byly vyšetřovány tyto škodlivé účinky po stránce psychologické a zdravotní.

Shora uvedené tři hlavní sociálně-politické účinky racionalisace, totiž její vliv na nezaměstnanost, na pracovní dobu a na výši mzdy, mají svou obdobu v účincích zavádění strojů. Jsou mnozí, kteří srovnávají důsledné a soustavné provádění racionalisace se zavedením strojů a s hlediska účinků hospodářských a sociálních jest toto přirovnání velmi případné. Podobně jako po zavedení strojů, tak i při provedení racionalisace dojde k přechodné a dočasné nezaměstnanosti dělníků, hlavně v některých oborech, stejně tomu tak jest u obou těchto zjevů, pokud se týče zlevnění výrobků a zvýšení pracovního výkonu. Dělníci získávají pak skutečně jednak tím, že klesnou ceny mnoha spotřebních výrobků, a jednak tím, že zvýšení pracovního výtěžku umožněné racionalisací připustí zvýšení mezd, a to mezd reálních. Tak jako zavedení strojní výroby svého času, tak také provádění racionalisace jeví se nám z tohoto hlediska jako určitý převrat, který vede k rozšíření hmotného blahobytu a tudíž ke zvýšení životní úrovně. Jest proto jen vítati, když také mezinárodní asociace pro sociální pokrok správně vystihla tyto souvislosti a postavila se na zásadní kladné stanovisko.

Zkušenosti americké nemohou nám sice býti docela správným podkladem srovnávacím co do kvantitních účinků, avšak mohou býti vodítkem v otázkách zásadních.

S projednáváním sociálně-politických účinků racionalisace souvisela velmi zajímavá, avšak též obtížná otázka o vztahu mezi pracovní dobou a pracovním výkonem, o němž referoval německý profesor Heyde. Referent jest předsedou příslušného výboru velké říšskoněmecké ankety hospodářské, který se zabývá právě tímto problémem. Konkretní výsledky nejsou ještě známy a proto se omezil prof. Heyde na podání zpráv o metodologii tohoto šetření.

Německá anketa používá izolující metody, totiž pokouší se, aby zjistila vliv pracovní doby a mzdy na výkon tím, že se snaží vyloučiti všechny ostatní činitele, kteří mají vliv na

výsledek produkce, a to při srovnání více období a většího počtu podniků. Tento pokus předpokládá ovšem, aby byli známi všichni činitelé, jež přicházejí vůbec v úvahu. Tato metoda nutí k tomu, aby byl proveden velký počet jednotlivých šetření typických zároveň u různých průmyslů. Musí se při tom setkávat s obtížemi, zvláště když se během určité doby mění dva činitelé, kteří mají velký vliv na množství výroby, t. j. organizace provozu a stav techniky. Německá anketa došla k poznání, že nestačí probírat jen statistická data o množství výroby, výši mezd a pracovní doby a že též experiment psychofysický by nevyhovoval. Proto jako nejsprávnější byla uznána tato isolační metoda velmi ovšem komplikovaná a obtížná. V resoluci o této otázce se doporučilo, aby také v jiných zemích byly studovány metody pro obdobná studia. Další jednání pak bude se konati, až německá anketa bude skončena a budou známy její výsledky.

3.

Dalším předmětem jednání vídeňského kongresu byla otázka, která po prvé dostává se na kongres sociálně-politický, a to problém mezinárodní úvěrové kontroly v souvislosti s nezaměstnaností. Referentem byl Francouz Max Lazard, který předložil zprávu resumující výsledky porady expertů, jež se konala v Paříži v červnu t. r. Bylo nutno zmíniti se o tom, souvisí-li tato otázka s činností mezinárodní asociace pro sociální pokrok, a na to bylo odpověděno kladně, jelikož má asociace zabývat se všemi opatřeními, jež mohou zvýšiti blahobyt celku. S toho hlediska přichází se pak k cyklickým pohybům konjunkturálním, které provázeny jsou nezaměstnaností, pročež prohlašuje se za žádoucí, aby byl zmírněn rozsah i intensita těchto výkyvů. Komise expertů, mezi nimiž byli přední národní hospodáři, projevila názor, že mezi nejdůležitější příčiny těchto výkyvů patří nepoměr mezi sociální kupní silou a mezi množstvím nabízených statků. Za současného stavu statistiky jeví se změny celkové cenové hladiny býti nejjistějším měřítkem tohoto nepoměru. Zvýšení cenové hladiny ukazuje, že sociální kupní síla roste rychleji než množství statků a naopak. Dosavadní zkušenosti svědčí o tom, že v době hospodářského vzestupu stoupají ceny, v době hospodářské deprese naopak klesají. Zpráva expertů dospěla pak k názoru, že jest nutno, aby tendence vzestupné

byly brzděny již při vzniku, má-li se zabrániti nevýhodám, jež provázejí depresi, zejména značné nezaměstnanosti. Toho lze dosáhnouti omezováním úvěrů, stoupá-li cenový index, a rozšiřováním úvěrů, když cenový index klesá.

Z těchto premis dospěla pak komise k praktickým konsequencím pro úvěrovou politiku cedulových bank i soukromých peněžních ústavů.

O této otázce v souvislosti úvěrové a měnové politiky s vývojem konjunktury bylo na kongresu samém velmi živě debatováno a zdálo se býti nutným pozměnění závěr expertů, zejména v jejich části všeobecné. Především ukázal americký vývoj posledních let, že není správným závěr o paralelitě stoupání cen a hospodářského vzestupu, neboť přes stálé klesání cen hospodářská aktivita ve Spojených státech severoamerických stoupala. Tato námitka, třebas dosti důležitá, není à la longue zásadního rázu, neboť zmíněný cenový vývoj americký a snad i obdobný cenový vývoj v některých státech evropských v době vzestupu konjunktury bude pokládati za jednorázový zjev, který jest důsledkem dalekosáhlé změny organisace provedením racionalisace v celém hospodářství.

Důležitější jest však druhá námitka zásadní, která se týká poměru pohybů cenových k stálosti konjunktury. Dokazuje se totiž, že stálost cenové hladiny a stálost konjunktury není totožná, že v rámci nynější hospodářské soustavy při politice ustálení cenové hladiny mohlo by dojiti k velkým výkyvům konjunkturálním. Proti theorii, která staví na nutnosti co možná největší cenové stabilisace, jest druhá theorie, t. zv. přizpůsobovací, která hlásá nutnost rychlého přizpůsobení cenového. Tato theorie poukazuje na to, že se přílišnému hospodářskému vzestupu zabrání tím, když se ceny zvýší dříve, než byla dosavadní prakse, čímž ztlumí se poptávka, a naopak v době deprese že jest třeba snížit rychleji ceny, než tomu dosud bylo, neboť snížení cen oživí opět poptávku. Podle této theorie by konjunktura byla stálejší při současně větších výkyvech cenových.

Jelikož nebylo možno zaujmouti přesné stanovisko ani k jedné, ani k druhé theorii, musila se konečná resoluce vyhnouti těmto otázkám zásadním a věnovati hlavní pozornost otázkám rázu spíše praktického.

Jest důležité, že v konečné přijaté resoluci se především zamítá myšlenka všeobecné stabilisace hospodářské aktivity,

jelikož tato stabilisace se zdá býti neslučitelnou s hospodářským pokrokem. Žádá se pouze, aby mezi příčinami hospodářské nestálosti byly vyloučeny příčiny, které byly způsobeny činitelem peněžním.

Předpokládá se ovšem měna zdravá se stálou kupní silou. Za zdravou měnu pokládá resoluce měnu, která přímo neb nepřímo se opírá o zlato.

Měnová resp. úvěrová politika, jež se bude řídit těmito hledisky, má jednak stránku mezinárodní a jednak vnitrostátní. Mezinárodní politika předpokládá, aby se cedulové banky dohodly o rozdělení a oběhu zlata a aby se také dohodly o manipulování se svými zásobami devisovými. Důsledkem toho jest určitá koordinace diskontní politiky cedulových bank.

Pro vnitrostátní politiku přicházejí zde v úvahu jednak cedulové banky a jednak soukromé peněžní ústavy. Pokud se týče východiska této politiky, praví resoluce pouze, že mezi všemi daty, ke kterým se má přihlížeti při úpravě rozsahu úvěru, jest zvláště též pohyb cenové hladiny. Tím se říká implicate, že úvěrová politika nemá posuzovati vývoj hospodářské aktivity pouze podle pohybů cenového indexu, nýbrž že si má všimati všech přístupných dat, která informují o hospodářském stavu, všech řad, které tvoří t. zv. hospodářský barometr.

Tím staví se tato resoluce do řad těch, jež navrhuji změnu dřívější politiky cedulových bank. Před válkou v zemích se zlatou měnou hlavní vliv na rozsah úvěru cedulové banky vykonávaly pohyby zlata. Tato úprava byla do značné míry automatickou, byla však odstraněna zásadní změnou měnových poměrů. Spojené státy severoamerické jako jediný stát, který podržel i po válce zlatou měnu, nemohly se řídit tímto hlediskem, neboť při stálém přílivu zlata nebyly by došly k omezení svého úvěru a proto Federal Reserve Board usiloval o to, aby jeho diskontní a úvěrová politika řídila se zásadou působiti co možná nejvíce na stabilitu konjunktury.

Tato politika, která jest zodpovědnější a obtížnější než dřívější politika, předpokládá ovšem a vyžaduje, aby cedulové banky měly také příslušný vliv na peněžní trh. Proto doporučuje resoluce, aby kontrola některých cedulových bank na tuzemském peněžním trhu byla posílena.

Druhou součástí této otázky jest pak politika soukromých peněžních ústavů, jejich poměr k cedulové bance a možnost

cedulové banky na ně účinně působiti. Tato otázka byla již před válkou zkoumána v známé říšskoněmecké bankovní anketě, jejímž praktickým důsledkem bylo mimo jiné zavedení t.zv. kvartálních bilancí.

Resoluce vídeňská doporučuje v této věci především metodu výchovy a přesvědčení a soudí, že případná opatření zákonná by musela býti velmi opatrná. Podle usnesení vídeňského kongresu mají se národní sekce mezinárodního sdružení pro sociální pokrok (u nás Sociální ústav) zabývatí theoretickým i praktickým studiem, které se týká hospodářského barometru a cenového indexu.

4.

V oboru zákonodárných opatření sociálně-politických zabýval se kongres otázkou pojištění v nezaměstnanosti. Hlavním referentem byl vyšší úředník Mezinárodního úřadu práce Henri Fuss, který předložil zprávu velmi důkladnou, podávající přehled nynějšího stavu podpory, resp. pojištění v nezaměstnanosti v jednotlivých státech a vědecký rozbor této otázky. Resoluce, kterou schválil kongres, podává hlavní rysy organizace pojištění proti nezaměstnanosti a dotýká se všech důležitějších složek tohoto problému. Budiž ovšem ihned podotčeno, že resoluce obsahuje jen všeobecné směrnice jako základ žádoucího vývoje, aniž by zkoumala situaci vyvolanou event. zvláštními poměry v některých státech.

Resoluce vyslovuje se především pro obligatorní pojištění proti nezaměstnanosti, při čemž má býti jeho rozsah co největší. Při tom nemá býti nikdo nucen, aby přijal zaměstnání, které by mu mohlo způsobiti újmu hospodářskou, tělesnou neb mravní. Sem počítá resoluce též zaměstnání, které neodpovídá odborným schopnostem nezaměstnaného, s výhradou změn povolání, jež se stávají nutnými následkem situace na pracovním trhu. Toto ustanovení vyžaduje značné opatrnosti, jak ukazují na př. zkušenosti získané při provádění pojištění proti nezaměstnanosti v Rakousku.

Resoluce se zmiňuje též o pojištění proti nezaměstnanosti dělníků sezonních, dělníků se zkrácenou pracovní dobou (t. zv. Kurzarbeiter), o pojištění cizích státních příslušníků a zaujímá stanovisko velmi liberální.

Velmi důležitou jest otázka finanční organisace, výše příspěvků a doby poskytování podpory. V úhradě nákladů tohoto pojištění zaujímá resolute stanovisko, aby náklady nesli zaměstnavatelé, zaměstnanci a stát, při čemž bylo uváděno, že státní příspěvek měl by býti v době konjunktury větší, aby nashromážděny byly prostředky pro dobu krise.

Také v tomto bodě jsou rakouské zkušenosti dosti poučné. Nemá-li totiž toto pojištění dostatečných fondů, pak v době deprese při větší nezaměstnanosti musí zaměstnance i zaměstnavatele (tedy výrobu) zatížit většími náklady, čímž se hospodářský stav může ještě zhoršiti a ztížit přechod k opětnému vzestupu.

Proto jest nutno položit zásadní otázku, zda tato soustava pojišťovací hodí se pro doby, ve kterých nelze počítati pouze s nezaměstnaností, která vyplývá z cyklických pohybů konjunkturálních, nýbrž též s nezaměstnaností, která jest důsledkem změny struktury mezinárodního i tuzemského hospodářství. Předpokladem jest, aby toto pojištění nahromadilo prostředky, které by umožnily vyplácení podpor během krise, aniž by se zvýšily příspěvky placené zvláště výrobou.

O výši podpory praví resolute, že má býti odstupňována s přihlížením k normální mzdě pojištěného a že má zaručiti existenční minimum. Správně se však podotýká, že musí býti udržován rozdíl mezi podporou a mzdou, aby podporována byla ochota k přijetí práce. Praktické provedení toho se bude ovšem lišiti dle poměrů v jednotlivých státech.

Pokud se doby trvání podpory týče, praví se jen všeobecně, že jest sice omezena na několik týdnů v roce, že však při delším trvání nezaměstnanosti mají býti učiněna opatření za účelem prodloužení.

Za důležité pokládám, že se v resoluci zdůrazňuje nutnost určité kooperace pojištění proti nezaměstnanosti s institucemi, které mají za úkol organisovati trh práce.

Jak jsem již vpředu uvedl, mohou zásady přijmuté na kongresu býti předmětem úvah jako vodítko pro zákonodárná opatření v době, kdy celková hospodářská situace v tom neb onom státě by připustila, aby na místě systémů existujících byla vzata v úvahu soustava pojištění. Celým svým rázem předpokládá tato resolute určité ustálení hospodářských poměrů a nezabývá se problémem, jak postupovati nejvhodněji nejen s hlediska sociálního, nýbrž též s hlediska hospodářského tam, kde nejde

o nezaměstnanost způsobenou výkyvy konjunkturálními, nýbrž o nezaměstnanost do jisté míry trvalou, jež souvisí se základní hospodářskou přeměnou, jak tomu jest na př. v Rakousku, v Anglii, v Německu. V Rakousku se za této situace pojištění proti nezaměstnanosti, jehož struktura se blíží návrhům resoluce, neosvědčilo ani s hlediska hospodářského, ani s hlediska sociálně-politického a jest pochybovati, že by se za těchto okolností osvědčilo jinde.

Postrádáme proto, že v resoluci není zmínky o tomto základním rozdílu příčin nezaměstnanosti a o důsledcích toho pro pojištění proti nezaměstnanosti.

5.

Všechny hlavní body programu vídeňského kongresu jest možno koordinovati s hlediska potírání nezaměstnanosti a zajištění práce a zvýšení životní úrovně. Otázka kontroly úvěru dotýká se možnosti vyloučiti nebezpečí, které vzniká pro dělnictvo následkem značných cyklických výkyvů konjunkturálních. Jednání o racionalisaci souvisí především se snahami, zdokonalenou organizací zvýšiti výkonnost v celém národním hospodářství, rozmnožiti pracovní možnosti, zvýšiti životní úroveň a zabývá se také opatřením proti dočasné nezaměstnanosti, jež by byla způsobena provedením racionalisace. A konečně návrh na povinné pojištění proti nezaměstnanosti má za účel pečovati o ty, kteří bez své viny následkem normálních hospodářských poruch pozbudou práce.

Jest tedy viděti, že v celém jednání vídeňského kongresu pronikavým způsobem se uplatnily momenty povahy převážně hospodářské a že ukázala se těsná souvislost sociálních problémů s otázkami hospodářskými, resp. že se vídeňský kongres dotknul nejdůležitější dnes sociální otázky vůbec, t. j. zajištění stálé zaměstnanosti a postupného zvyšování životní úrovně širokých vrstev.

Ant. Basch.